SUBDEZVOLTAREA ÎN CONFRUNTAREA DE IDEI CONTEMPORANE

DE

MIHAI TODOSIA

Literatura economică, sociologică şi politologică despre ţările în curs de dezvoltare este atît de vastă încît încă de la primul contact cu ea îţi dai seama de gravitatea problemelor cu care se confruntă această lume. Problemele acestei lumi numită şi lumea a treia sînt, în fond, probleme ale întregii umanităţi, fie şi pentru faptul că aceasta reprezintă, aşa cum subliniază tovarăşul Nicolae Ceauşescu, două treimi din omenire.

Economiştii contemporani sînt preocupaţi în mod special de studiul conceptului de subdezvoltare şi cauzele care au generat-o, al tendinţei decalajelor dintre ţările bogate şi cele sărace şi al căilor de lichidare a înapoierii economice şi a inegalităţii dintre naţiuni. Aceste probleme sînt tratate de pe variate poziţii ideologice, se bazează pe diverse realităţi şi, prin modul cum se preconizează soluţionarea lor, se urmăresc anumite interese sociale şi naţionale. Şcoala economică românească contemporană, continuînd tradiţiile înaintate ale gîndirii economice româneşti, a adus importante contribuţii la analiza vastei problematici pe care o pune subdezvoltarea şi necesitatea eradicării ei.

Tezele teoretice formulate, precum şi măsurile practice propuse de secretarul general al partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, privind lichidarea decalajelor dintre ţările bogate şi cele sărace, şi instaurarea unei noi ordini economice internaţionale se bucură de o largă audienţă internaţională deoarece ele corespund intereselor prezente şi viitoare ale tuturor naţiunilor lumii.

a) *Conceptul de subdezvoltare economică şi cauzele care au generat-o*

Subdezvoltarea poate fi privită ca fenomen, problemă şi concept. Fenomenul subdezvoltării datează de multă vreme, însă conceptul de subdezvoltare a apărut după al doilea război mondial cînd a început procesul de decolonizare, iar popoarele din aceste ţări au luat cunoştinţă de starea în care se aflau. Tot în această perioadă a fost utilizat (pentru prima dată, în 1952, de Alfred Sauvy) termenul de lume a treia pentru a desemna ansamblul ţărilor subdezvoltate care alcătuiesc o entitate aparte în cadrul comunităţii mondiale. Mohammed Bedjaoui atunci cînd defineşte lumea a treia spune că „este un concept geopolitic întemeiat pe apartenenţa la o arie geografică, emisfera sudică, la o perioadă istorică, colonizarea şi la o situaţie economică, subdezvoltarea" [1].

Aria fenomenului subdezvoltării se extinde nu numai la fostele colonii şi nici numai la ţări din emisfera sudică (unde se găsesc şi ţări dezvoltate cum ar fi Australia şi Noua Zeelandă), ci şi la alte state care înainte de al doilea război mondial aveau independenţa politică dar erau dominate din punct de vedere economic de către imperialism, unele dintre ele situîndu-se în emisfera nordică. De aceea, vom întîlni o varietate de tipuri de sub-

---

[1] Mohammed Bedjaoui, *Pour un nouvel ordre économique international,* UNESCO, 1979, p. 26.

dezvoltare şi anume: african, asiatic, latino-american, european, insular, etc., care cunosc caractere specifice precum şi diverse grade de subdezvoltare în cadrul fiecărui tip.

România a fost în trecut o ţară slab dezvoltată, dar de tip european, care o deosebea de ţările de alt tip de subdezvoltare.

Fenomenul subdezvoltării nu înseamnă o simplă rămînere în urmă în dezvoltarea economică a unor ţări, aşa cum susţine Walt Rostow, o Anglie a secolului XVII, o Franţă a secolului al XVIII-lea, etc., ci o realitate mult mai complexă şi dramatică, rezultatul unei dominaţii seculare, a frînării dezvoltării economice a acestora de către imperialism şi politica colonială. Varietatea şi complexitatea fenomenului de subdezvoltare face ca definirea conceptului să fie dificilă. S-au dat numeroase definiţii de către economiştii contemporani (René Gendarme a recenzat 19) care pun în evidenţă diferite aspecte ale acestui fenomen. Hans W. Singer spune că o ţară subdezvoltată este ca o girafă: greu de definit dar uşor de recunoscut cînd o întîlneşti.

Vom prezenta cîteva definiţii formulate de economişti de diferite orientări politice care beneficiază de o circulaţie mai mare în literatura contemporană. Cunoscutul specialist al problemelor lumii a treia Yves Lacoste, defineşte subdezvoltarea ca un „ansamblu de fenomene complexe şi reciproce, care se traduc prin inegalităţi flagrante de bogăţie şi de sărăcie, prin stagnare, printr-o întîrziere relativă faţă de alte ţări, prin potenţialităţi de producţie care nu progresează atît cît ar fi posibil, printr-o dependenţă economică, culturală, politică şi tehnologică"[2]. Simon Kuznets considerînd ca subdezvoltate, acele „ţări al căror produs pe cap de locuitor este aşa de scăzut încît mizeria materială este imensă şi rezervele indispensabile atît pentru a asigura creşterea cît şi pentru a suporta criza sînt foarte slabe"[3] estompează elementul de esenţialitate — starea de dependenţă, ca rezultat al dominaţiei imperialiste. Economistul indian Jagdiah Bhagwati consideră că subdezvoltarea poate fi înţeleasă numai în „opoziţie cu ţările dezvoltate", iar economistul brazilian Celso Furtado spune că „dezvoltarea şi subdezvoltarea trebuie considerate ca două aspecte ale unui proces istoric legat de circumstanţele în care tehnologia modernă este creată şi difuzată"[4].

Termenul de subdezvoltare a fost respins de mulţi economişti şi oameni politici din diferite motive. Economistul marxist francez Charles Bettelheim propune ca în locul acestui termen să se folosească expresia mai potrivită de „ţări exploatate, dominate şi cu economie deformată"[5]. O definiţie care izbuteşte să surprindă ceea ce este esenţial în fenomenul subdezvoltării este cea dată în *Dicţionarul de economie politică*. Subdezvoltarea este considerată ca o „stare propice ţărilor cu un potenţial extrem de scăzut, rezultată din politica imperialistă, colonialistă şi neocolonialistă, de dominaţie şi asuprire, a relaţiilor economice şi politice internaţionale inechitabile"[6].

Întrucît definiţiile mai sus amintite nu acoperă întreaga realitate a subdezvoltării, cei mai mulţi economişti consideră necesar să menţioneze caracteristicile acesteia, care pun în evidenţă că ea este un proces evolutiv de o mare diversitate concretă.

Cea dintîi caracteristică a subdezvoltării pusă în evidenţă de Josus de Castro, Yves Lacoste, Maurice Guernier, Gunnar Myrdal, J. Bhagwati, J. K. Galbraith ş.a., este că o mare parte din populaţia din aceste ţări suferă de foame, mizerie şi sărăcie de masă. Producţia de alimente fiind insuficientă, ţările subdezvoltate sînt nevoite să importe o parte din hrană din ţările dezvoltate la preţuri ridicate, ceea ce are drept consecinţă o grevare a balanţei lor de plăţi, frînarea procesului de modernizare a economiei şi creşterea dependenţei lor externe. Hrana a devenit o importantă armă politică şi diplomatică folosită de S.U.A., principalul exportator de produse agroalimentare, în relaţiile lor cu ţările lumii a treia. „Alături de puterea atomului, bobul de grîu apare deodată dotat cu o putere strategică de primă mărime"[7].

A doua caracteristică a subdezvoltării este criza agriculturii şi a ţărănimii. Faptul că majoritatea ţărilor slab dezvoltate se află în zone tropicale şi subtropicale a determinat pe Gunnar Myrdal, Maurice Guernier şi alţi economişti să vadă în aceasta cauza înapoierii agriculturii din aceste ţări şi să-şi formeze o părere pesimistă în ceea ce priveşte viitorul lumii a treia. Această coincidenţă nu poate fi explicată prin factorul climatic, deşi are şi

---

2 Yves Lacoste, *Géographie de sous-développement*, Paris, P.U.F., 1976.

3 Jagdish Bhagwati, *L'économie des pays sous-développés*, Hachette, Paris, 1966, p. 12.

4 Celso Furtado, *Les États Unis et le sous-développement de l'Amérique Latine*, Calmann-Lévy, 1970, p. 12—13.

5 Charles Bettelheim, *Planification et croissance accélérée*, Paris, Maspero, 1973, p. 27.

6 *Dicţionar de economie politică*, Editura Politică, Bucureşti, 1974, p. 732—733.

7 Mohammed Bedjaoui, *op. cit.*, p. 32.

ca un anumit rol, ci prin cauze multiple și profunde. Economiștii din țările lumii a treia, care cunosc temeinic realitățile locale sint de părere că omul cu cunoștințele și tehnologia de care dispune poate remedia multe din inconvenientele climatice din regiunile amintite. Criza agriculturii țărilor slab dezvoltate se datorește structurilor necorespunzătoare moștenite de la colonialism și politicii de dominație: orientarea spre monocultură, existența latifundiilor și a microfundiilor, disproporții dintre sectorul vegetal și cel animal, degradarea terenurilor cultivate, despăduririle, extinderea procesului de desertificare, mai ales în Africa, folosirea unor tehnici rudimentare, obținerea unor randamente scăzute, etc. Structurile sociale sînt arierate, iar țărănimea, datorită mimării procesului creșterii din țările capitaliste dezvoltate, a fost dislocată de la sate, plasată în orbita orașelor a devenit dependentă față de acestea, fără a putea fi absorbită din punct de vedere economic. Făcînd din oraș centrul său de gravitație, țărănimea din lumea a treia și-a pierdut echilibrul și încrederea în viitor. Evoluția de pînă acum pune în evidență că țărănimea nu-și poate găsi echilibrul și nici salvarea decît în ea însăși.

A treia caracteristică a subdezvoltării, pusă în evidență de economiștii de toate orientările, este slaba dezvoltare a industriei, a forțelor de producție în general, bineînțeles cu diferențieri de la o țară la alta. Puterile imperialiste au dus o politică de jefuire a resurselor naturale ale țărilor aflate sub dominația lor, le-au deformat economiile transformîndu-le în anexe agrare și de materii prime. Ca urmare a acestei politici s-a ajuns la un dezechilibru total și la o asimetrie aberantă între centru și periferia imperialismului. După aprecierile Băncii Mondiale, ponderea producției industriale a lumii a treia era în 1982 de numai 7%, iar pe locuitor de 24 de ori mai mică decît a țărilor dezvoltate. Slaba dezvoltare a industriei face ca în aceste țări să se folosească o tehnică primitivă, nivelul de calificare a forței de muncă să fie coborît, productivitatea muncii scăzută, venitul național pe locuitor mic, iar revoluția tehnică și științifică trece pe lîngă sectoare întregi ale economiei.

A patra caracteristică a subdezvoltării este explozia demografică, slaba utilizare a forței de muncă și șomajul de mari proporții și nivelul scăzut de instrucție. Paralel cu decolonizarea, după al doilea război mondial, ca urmare a diminuării mortalității, ca rezultat al progresului medicinii și, numai într-o mică măsură, datorită creșterii natalității, în țările slab dezvoltate, în special din zonele tropicale și subtropicale, s-a produs o adevărată explozie demografică. Consecințele grave ale acestei explozii au fost puse în evidență, din optici și de pe poziții ideologice diferite, de către economiști și demografi din multe țări, precum și în rapoartele Clubului de la Roma, în cel al comisiei condusă de Willi Brandt, la Conferința mondială a populației, care a avut loc în 1974, la București, sub egida O.N.U., în documente ale F.A.O., Băncii Mondiale ș.a. Aurelio Peccei apreciază explozia demografică ca fiind fenomenul cel mai dramatic al secolului nostru care, prin caracterul ei canceros, pune în primejdie actuala civilizație, iar Paul Ehrlich spune că „o bombă umană amenință planeta". Modul de a se exprima al lui Peccei amintește de cel al neomalthusianistului William Vogt, care vedea în om cancerul pămîntului. Din fericire, se impune tot mai mult o altă apreciere cu privire la om și populație, care a fost inserată în Planul mondial de acțiune în domeniul populației, adoptat prin consens la Conferința mondială a populației din 1974, care a avut loc la București: „Din tot ce există pe lume, omul, populația reprezintă bunul cel mai de preț". Problema populației în țările sărace nu constă în felul cum se prezintă raportul dintre mărimea acesteia și suprafața de teren cultivabil, ci în structura și calitatea acesteia, proporția în care se împarte în productivi și neproductivi. După aprecierile lui Maurice Guernier, mai mult de 60% din populația acestor țări este inactivă. Aceasta înseamnă că cei 40% activi trebuie să producă pentru ei cît și pentru cei 60% neproductivi. La aceasta se mai adaugă și faptul că starea generală a sănătății populației este proastă (în India sînt 10 milioane de orbi), iar nivelul de instrucție este scăzut. Analfabetismul constituie o mare plagă pentru aceste țări, care dispun de un sistem educațional deficient. Galal Amin, profesor la Universitatea din Cairo, face o apreciere penetrantă cu privire la sistemul educațional din țările lumii a treia. „Educația nu este concepută pentru a ajuta tinerii să transforme satul lor, ci pentru a-i incita să fugă din el". Inflația demografică, cum se exprimă Paul Bairoch, constituie un factor de frînare a dezvoltării, a investițiilor, a ridicării nivelului de trai, a asigurării de servicii în domeniul educației, sănătății, transportului etc.

Considerînd actualele rate ale creșterii demografice ca principalul obstacol în calea realizării unei politici de dezvoltare, mulți economiști și demografi, precum și diverse organisme internaționale, propun ca țările din lumea a treia să ducă o politică fermă de limitare a nașterilor. Întrucît politica demografică este un atribut al suveranității de stat, ideea

limitării naşterilor dintr-o ţară trebuie să emane de la ea însăşi. Luînd cunoştinţă de realităţile ţărilor lor, multe guverne promovează o politică de planing familial, nu însă fără dificultăţi destul de mari.

A cincea trăsătură a subdezvoltării este dependenţa şi exploatarea externă şi blocarea economiei. Decolonizarea a dus la dobîndirea independenţei politice, nu însă şi a celei economice, care adesea îmbracă forme noi, numite şi neocolonialism. Dependenţa economică poate fi comercială, financiară, tehnologică, ştiinţifică, culturală, etc., care tinde să sporească şi să afecteze chiar independenţa politică. Fenomenul dependenţei economice a fost analizat, în mod special, de economiştii din lumea a treia care au elaborat teoria economiei periferice, una din cele mai valoroase din gîndirea economică contemporană, numită şi teoria dezvoltării, sau teoria capitalismului dependent. Creatorul acestei teorii a fost argentinianul Paul Prebisch, unul din cei mai mari economişti ai veacului al XX-lea, iar dezvoltarea ei s-a realizat de Celso Furtado, A. Günder-Frank, Samir Amin şi alţi economişti. Expansiunea colonială şi dominaţia imperialistă a dat naştere unui proces istoric de polarizare în cadrul economiei mondiale care a dus la formarea unui „centru", alcătuit din ţări dezvoltate şi unei „periferii" formată din ţări slab dezvoltate, între care s-au ţesut de-a lungul timpului relaţii de dependenţă. Ţările de la „centru" au impus o diviziune internaţională a muncii în defavoarea celor de la „periferie", care au devenit furnizoare de materii prime şi de produse agricole ale căror raporturi de schimb se degradează continuu. Avînd posibilitatea de a controla progresul tehnic şi de a impune modele de consum, „centru" determină de fapt structura economiilor şi a investiţiilor de la „periferie". Economiile de la „periferie" sînt orientate spre comerţul exterior, depind într-o mare măsură de acesta şi sînt vulnerabile la toate perturbările care au loc pe piaţa mondială. Soluţia preconizată de Prebisch este modificarea structurilor din ţările de la „periferie", ce se poate realiza prin industrializare, al cărei efect principal este o mai raţională folosire a forţei de muncă, ameliorarea raporturilor de schimb şi consolidarea independenţei economice. Multe din ideile lui Prebisch au fost anticipate de Mihail Manoilescu, în lucrarea *Teoria protecţionismului şi schimbului internaţional*, publicată în mai multe limbi de circulaţie internaţională şi pe care acesta a cunoscut-o. Dependenţa financiară constituie un mijloc important de exploatare şi jefuire a resurselor naturale, principalul factor care face ca acumularea să fie redusă în ţările slab dezvoltate. Aceasta se realizează prin schimbul internaţional dezavantajos, transferul profitului încasat la capitalul investit, împrumuturile înrobitoare şi dobînzile cămătăreşti care duc la încordarea balanţei de plăţi. Datoria externă reprezintă o grea povară pentru ţările lumii a treia, cărora lipsindu-le mijloacele de rambursare, în condiţiile creşterii inflaţiei şi a dobînzilor ridicate, au ajuns la enorma sumă de 800 miliarde de dolari. Dependenţa externă, alături de o serie de factori interni (economici, sociali, politici şi culturali) au contribuit la blocarea economiilor din ţările slab dezvoltate. Charles Bettelheim arată că spiritul rutinier, nefolosirea posibilităţilor pe care le oferă tehnica, dispreţul faţă de munca manuală, neîncrederea în viitor, lipsa sentimentului de responsabilitate, slaba dezvoltare a învăţămîntului, sînt factori care acţionează în direcţia blocării economice şi sociale. Acelaşi efect provoacă marile discrepanţe sociale, corupţia, care este un adevărat cancer social şi slăbiciunea statului.

A şasea caracteristică a subdezvoltării, pusă în evidenţă de J. M. Albertini, F. Perroux, Paul Bairoch, Yves Lacoste, René Dumont, Denis-Clair Lambert, Celso Furtado şi alţii, este slaba integrare naţională. Economiile acestor ţări sînt dezarticulate, formate din două sectoare juxtapuse, neintegrate între ele: un sector format din întreprinderi capitaliste care utilizează o tehnologie modernă, localizate în porturi şi care sînt proprietate a capitaliştilor străini şi al doilea sector care este în interiorul ţării, are o slabă legătură cu circulaţia monetară, alcătuind ceea ce se numeşte în literatura de specialitate, economia de subzistenţă.

Analiza conceptului şi caracteristicilor subdezvoltării ne-au permis să punem în evidenţă factorii care au generat-o şi fac să se menţină, precum şi inconsistenţa ideologiei burgheze construită pe ideea unităţii dezvoltării economice al cărei promotor este Walt Rostow care urmăreşte să absolve imperialismul de răspunderea istorică şi actuală. Aşa cum se subliniază în Programul P.C.R., „starea de subdezvoltare a unor state este rezultatul nemijlocit al politicii imperialiste, colonialiste şi neocolonialiste de dominaţie şi asuprire a popoarelor, de jefuire a bogăţiilor lor naţionale, consecinţa relaţiilor economice inechitabile" [8].

---

[8] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism*, Editura Politică, Bucureşti, 1975, p. 179.

b) *Teorii cu privire la eradicarea subdezvoltării și a reducerii decalajelor*

Subdezvoltarea este o problemă globală care afectează omenirea în ansamblul ei, „este inima tuturor problemelor și toate problemele sînt în ea" (Maurice Guernier). Între grupul restrîns de state dezvoltate și numărul mare de țări în curs de dezvoltare există mari decalaje economice, tehnologice, științifice etc., care așa cum spune Jan Tinbergen, cresc neîncetat și au dat naștere la două lumi. „Una este lumea bogaților, cealaltă este lumea săracilor, uniți prin moștenirea suferinței comune. O cortină a sărăciei împarte cele două lumi atît din punct de vedere material cît și din punct de vedere filosofic. O lume este învățată, cealaltă în cea mai mare parte analfabetă ; una este industrială și urbană, cealaltă predominant agrară și rurală ; una este orientată spre consum, cealaltă luptă pentru supraviețuire"[9]. Deosebit de grav este că aceste decalaje se adîncesc în mod îngrijorător, ceea ce duce la învrăjbirea popoarelor și pune în pericol pacea lumii.

Problema care se pune este care sînt perspectivele lumii a treia, ce șanse are ea pentru a ieși din impas, ce strategii trebuie de adoptat. Dacă unele spirite pesimiste își exprimă îndoiala în legătură chiar cu supraviețuirea lumii a treia, în schimb numeroase rapoarte întocmite de experți renumiți, precum și lucrările a numeroși economiști de diverse orientări, atît din țările socialiste, în curs de dezvoltare, cît și din cele capitaliste dezvoltate, își exprimă încrederea în viitorul acestei lumi, se sugerează programe și strategii de dezvoltare care pot fi luate în considerație de factorii de decizie interesați din țările respective sau de către organismele internaționale. Înainte de a analiza strategiile preconizate este necesar să ne referim la evaluarea experienței de un sfert de veac dobîndită de țările în curs de dezvoltare. Maurice Guernier este de părere că strategiile folosite au fost eronate, iar situația economică și socială, prezentă și de perspectivă s-a înrăutățit în multe țări. Aprecieri ceva mai optimiste se fac în raportul lui Wassily Leontief, în cel al lui Saburo Okita, precum și în documente ale Băncii Mondiale. Accesul la independență cît și evoluția de pînă acum pun în evidență că țările lumii a treia au obținut unele rezultate pozitive în domeniul politic, economic, social, cultural, etc., dar că în același timp au săvîrșit unele erori inevitabile în situația în care se aflau după dobîndirea independenței.

Multe din tinerele state au considerat că adoptarea unor modele străine este singura cale care duce la parcurgerea celor cinci etape ale creșterii, pe care le-a introdus în circuitul ideologiei dezvoltării din anii '50 economistul american W. W. Rosrow, și la ajungerea în stadiul industrial și apoi postindustrial. Această opțiune este eronată din punct de vedere economic și sociologic deoarece face din creșterea produsului național brut un scop în sine și din sporirea consumului un obiectiv care trebuie atins cu orice preț. Apoi, lumea a treia este eterogenă și este iluzoriu să se conceapă o strategie unică care să corespundă problemelor cu care se confruntă Bangladeșul, Mexicul, Gabonul etc.

În ultimii ani a apărut în literatura economică și sociologică din țările în curs de dezvoltare critici la adresa intelectualității din aceste țări, care dominată de ideologia creșterii nu s-a preocupat de elaborarea unor teorii care să țină cont de realitățile locale. Indianul Claudes Alvares, din fosta colonie portugheză Goa, într-un articol intitulat *Refuzul dezvoltării*, arată că întrucît milioane de oameni din țările în curs de dezvoltare rămîn credincioși ideilor, obiceiurilor și tehnologiilor tradiționale, care n-au nimic comun cu cultura occidentală, este necesară o reconsiderare a economiei de subzistență, deoarece ea are dimensiuni mai umane și asigură un mai bun echilibru între om, natură și economie. Economia de subzistență îmbinată cu sistemul industrial ar permite, după Claudes Alvares, eliminarea aspectelor negative pe care acesta din urmă le generează și sînt dăunătoare întregii planete. Eșecurile înregistrate de agricultura indiană care a încercat să introducă rase de animale de tipul Holstein, Jersey, Red Deane, care nu puteau fi folosite la tracțiune și a unor soiuri de orez pe care țăranii indieni nu le acceptau sînt doar cîteva exemple care pun în evidență cît este de dăunător de a imita modele străine ignorîndu-se realitatea complexă din țările lumii a treia.

Formarea unui mare număr de noi state insulare pune numeroase probleme teoretice și practice. John Connel, analizînd situația economică și socială a statelor insulare din Pacificul de sud[10], pune în evidență că urbanizarea excesivă din aceste țări, fără o industrializare corespunzătoare, a dus la declinul agriculturii de subzistență întemeiată pe culturi alimentare

---

[9] Jan Tinbergen, *Restructurarea ordinii internaționale,* Editura Politică, București, 1978, p. 67.

[10] Vezi „Problèmes économiques", nr. 1835 din 3 august 1983, p. 5—10.

și trecerea la agricultura de tip comercial. De acum înainte hrana nu va mai fi produsă în aceste țări ci importată. S-a creat în acest fel o stare de dependență alimentară sau mai bine zis de „colonialism alimentar".

Întrucît resursele locale nu sînt suficiente pentru a asigura o creștere economică, aceste țări, după opinia lui John Connel, trebuie să opteze pentru creșterea zero dacă nu vor să trăiască într-o stare de dependență permanentă. Școala economică indiană reprezentată prin P. C. Mahalanobis, V. K. R. V. Rao, D. R. Gadgie, cea latino-americană cu Raul Prebisch, Celso Furtado, E. Flores, precum și numeroși economiști și oameni politici africani se pronunță pentru o abordare nu numai economică ci și sociologică și umană a dezvoltării țărilor lumii a treia care trebuie să se facă prin asimilarea progresului tehnic contemporan în condițiile autenticității și diversității, fără a distruge sistemul de valori existent, respectiv civilizațiile care au fost create de-a lungul timpului. Evaluarea critică a experienței de peste un sfert de veac a țărilor în curs de dezvoltare permite corectarea și în unele cazuri chiar schimbarea strategiilor pe care aceste țări trebuie să le urmeze în dezvoltarea lor economică și socială.

Școala economică românească avînd o tradiție îndelungată în analiza fenomenului subdezvoltării a adus o contribuție teoretică importantă la fundamentarea căilor și strategiilor de lichidare a subdezvoltării, a egalizării relative a nivelurilor dezvoltării economice a statelor și critica unor puncte de vedere neocolonialiste. Menționăm în acest sens *Tipologia economiilor naționale*, coordonator Cornel Burtică, *Căi și strategii de lichidare a subdezvoltării*, coordonator Sorica Sava, *Structuri economice în America Latină* de Constantin Mecu, *Cooperarea industrială internațională și creșterea economică a țărilor în curs de dezvoltare* de Petre Tănasie, *Datoria externă a țărilor în curs de dezvoltare* de E. Dijmărescu, A. Ghibuțiu, N. C. Isărescu, *Cooperarea financiară internațională și creșterea economică a țărilor în curs de dezvoltare* de Grigore I. Silași, *Comerț și dezvoltare* de N. S. Stănescu, precum și studiile semnate de Ioan V. Totu, Maria Desmireanu, V. Aldea, D. Antonescu, George Badrus, George Marin și alții.

Țările din lumea a treia trebuie să-și stabilească strategiile dezvoltării lor pe baza realităților locale, regionale și internaționale, să evite imitarea unor modele străine care nu țin seama de acestea și nici nu sînt acceptate de popoarele de aici. Trebuie de avut în vedere poziția geografică și mărimea teritoriului fiecărei țări, resursele naturale de care dispun, mărimea, structura socio-profesională și nivelul de instrucție a populației, tradițiile acesteia, structura ramurilor economiei și nivelul lor de dezvoltare, resursele de capital și relațiile economice externe și pe această bază să se stabilească prioritățile care trebuie de avut în vedere.

Care sînt prioritățile ? Răspunsurile pot fi numeroase. Șeful guvernului guinez, referindu-se la situația existentă în țara lui, spunea că toate sînt priorități. Totuși, este nevoie de o ierarhizare a ceea ce trebuie făcut mai urgent avînd în vedere și mijloacele existente. Prima datorie a unui guvern este de a asigura hrana populației. Primum vivere. Cu îndreptățire susținea Simion Mehedinți că om de stat este acela care se îngrijește în primul rînd de problema populației [11].

Pentru a produce hrana necesară populației, autoritățile publice trebuie să sprijine prin toate mijloacele dezvoltarea agriculturii, să stimuleze țărănimea să rămînă la sate și să o orienteze, să realizeze o adevărată revoluție agricolă și rurală care să ducă la lichidarea deficitului de produse agro-alimentare și asigurarea unui echilibru ecologic.

Independența alimentară este esențială pentru țările în curs de dezvoltare pentru asigurarea independenței economice și consolidarea celei politice. Cu îndreptățire sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul al II-lea al întregii țărănimi că: „Experiența teoretică și practică a țării noastre, ca și a altor țări în politica agrară are o importanță deosebită pentru țările în curs de dezvoltare care pășesc pe calea propășirii economico-sociale independente, a progresului și civilizației, punînd în evidență necesitatea acordării unui rol deosebit agriculturii pentru dezvoltarea armonioasă a economiei naționale și ridicarea nivelului de trai al poporului, pentru consolidarea independenței naționale" [12].

Fără îndoială că industrializarea este necesară pentru țările în curs de dezvoltare, pentru a asigura o mai bună înzestrare tehnică a tuturor ramurilor economiei naționale, asimilarea unor tehnologii avansate, ameliorarea calității factorilor de producție, modificarea structurii economiei naționale și asigurarea unei dezvoltări independente.

---

[11] S. Mehedinți, *Opere complete*, vol. I, partea a doua, București, 1943, p. 315.

[12] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 21, Editura Politică, București, 1981, p. 408.

Modelul concret de industrializare, ramurile care urmează a fi create, trebuie stabilite de fiecare ţară în funcţie de condiţiile ei. Industrializarea nu trebuie să se facă sacrificînd dezvoltarea şi modernizarea agriculturii, deoarece altfel se creează disproporţii în cadrul economiei naţionale şi se afectează nivelul de trai al poporului. Creînd întreprinderi mari, ţările lumii a treia trebuie să manifeste grijă pentru dezvoltarea meşteşugurilor, artizanatului, industriei mici şi casnice care au tradiţii aici, ocupă o parte importantă din forţa de muncă, produc o mare parte din bunurile şi serviciile de care are nevoie populaţia, precum şi unele articole pentru export.

O contribuţie esenţială pentru materializarea programelor de dezvoltare economică a ţărilor în curs de dezvoltare este efectuarea unor reforme de structură în domeniul tuturor relaţiilor umane care să elimine influenţele forţelor retrograde şi să faciliteze o mai largă participare a elementelor cele mai dinamice ale populaţiei: producătorii, muncitorii, intelectualii, tinerii, femeile etc., la viaţa economică şi socială. Pentru dezvoltarea economică independentă a acestor ţări este necesară întărirea statului şi creşterea rolului lui în viaţa economică şi socială. Statul trebuie să se preocupe de realizarea unui program rezonabil şi bine chibzuit de investiţii economice şi în oameni întemeiat în principal pe acumulări interne.

Esenţialul pentru demararea programelor de dezvoltare a economiei ţărilor în curs de dezvoltare este formarea cadrelor de care acestea au nevoie pentru economie, învăţămînt, aparatul de stat, ocrotirea sănătăţii etc. Aceasta constituie o prioritate de prim ordin. Viaţa ne demonstrează că nu-i suficient să fie formate aceste cadre ci trebuie şi menţinute pe loc. Este o adevărată tragedie ca ţări în curs de dezvoltare care duc o lipsă acută de cadre să se vadă în situaţia ca o parte din acele puţine care le au să plece în ţările capitaliste dezvoltate.

Ţările în curs de dezvoltare se confruntă cu o gravă problemă — lipsa de capital — care constituie un mare obstacol în calea dezvoltării lor economice. Conceptul de capital trebuie înţeles într-un sens larg: mijloace financiare, tehnologie, stoc de cunoştinţe ştiinţifice, organizare, devize etc. De problemele formării capitalului în ţările în curs de dezvoltare s-au ocupat mulţi economişti. Ragnar Nurkse explică lipsa de capital şi dificultăţile formării acestuia prin cercul vicios al sărăciei. O ţară săracă nu-şi poate forma capital pentru că nu are capital. Venitul scăzut ca rezultat al productivităţii coborîte face ca să nu aibă capacitate de a economisi. Neputînd economisi nu poate investi şi nici ridica productivitatea muncii, iar venitul nu poate spori. Cercul sărăciei nu poate fi sfărîmat, după Nurkse, fără un transfer de capital din exterior. Paul Baran şi Charles Bettelheim au contribuit la analiza teoretică a acestei probleme prin folosirea conceptului de surplus economic, care nu se identifică cu economiile sau investiţiile, şi care trebuie folosit cît mai eficace pentru accelerarea creşterii economice în aceste ţări.

Şcoala economică românească întemeindu-se pe concepţia preşedintelui Nicolae Ceauşescu, pe experienţa ţării noastre, în trecut slab dezvoltată, ca şi a altor ţări, apreciază că nu se poate obţine un progres economic şi social fără realizarea unor acumulări interne sistematice care să permită efectuarea unor ample investiţii, în vederea lărgirii proporţiilor producţiei, modernizării economiei, promovării progresului tehnic şi pe această bază ridicarea nivelului de trai al populaţiei. „Iată de ce putem afirma — atît pe baza experienţei proprii cît şi pe baza practicii şi experienţei mondiale — că singura cale pentru lichidarea subdezvoltării, pentru progresul economico-social pentru ridicarea fiecărei naţiuni la un grad înalt de civilizaţie este efortul fiecărui popor; fără aceasta nu se poate realiza nici un progres! Nici o ţară din lume, nici un popor nu s-a dezvoltat aşteptînd ajutorul altora, nici o naţiune nu se va dezvolta aşteptînd ca alţii să facă eforturi pentru ea" [13].

Valorificînd la maximum resursele materiale, financiare şi umane de care dispun, aceste ţări au nevoie pentru a accelera progresul lor economic şi social de sprijinul întregii comunităţi internaţionale, pe baza unei strînse colaborări care a devenit o necesitate obiectivă în zilele noastre.

---

[13] Nicolae Ceauşescu, *Lichidarea subdezvoltării, a decalajelor dintre state, făurirea noii ordini economice internaţionale — probleme cardinale ale zilelor noastre*, Editura Politică, Bucureşti, 1979, p. 83.